професійного зростання, звернути увагу на психологічний аспект мотивації та дати можливість кожному працівнику обирати свої цілі та мотиви.

УДК 159.944

Тімченко Олександр Володимирович,
головний науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової
психології науково-дослідного центру
Національного університету цивільного захисту України,
доктор психологічних наук, професор
ORCID: https: //orcid.org/0000-0002-8733-8076

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

Розглядаючи концептуальні основи психологічного супроводу професійної діяльності працівників ДСНС України у повсякденних умовах та в умовах надзвичайної ситуації техногенного, природного, соціального та/або воєнного характеру [1], нами була запропонована багаторівнева система, яка складається з п’яти структурно-функціональних блоків: (1) комплекс заходів щодо обліку умов та особливостей професійної діяльності рятувальників; (2) комплексна оцінка та моніторинг психофізіологічного стану працівника ДСНС; (3) комплекс заходів з психологічного забезпечення професійної діяльності працівників ДСНС; (4) інформаційно-аналітичне забезпечення моніторингу професійного навантаження та стану психологічного здоров’я працівників ДСНС; (5) комплекс заходів щодо розвитку психореабілітаційної бази та спеціалізованої медико-психологічної допомоги працівникам ДСНС.

На наше глибоке переконання, в основу організації роботи з психологічного супроводу професійної діяльності працівників ДСНС має бути покладено саме поняття про психологічну реабілітацію як про інтегративний процес, основними, базовими завданнями якого є розвиток та зміцнення у рятувальника вміння справлятися з фізичними та, особливо, психічними навантаженнями та стрес-факторами професійної діяльності, розвиток психологічної стійкості особистості, активних копінг (стрес-долаючих) стратегій та установок особистості на відновлення, збереження та підтримання власного психологічного здоров'я, професійної працездатності та професійного довголіття.

Саме тому, п’ятий структурно-функціональний блок психологічного супроводу професійної діяльності працівників ДСНС повинен передбачати:

- ✓ обґрунтування концепції розвитку психологічної реабілітації працівників ДСНС;
- ✓ обґрунтування структури психореабілітаційної бази та спеціалізованої медико-психологічної допомоги працівникам ДСНС;
- ✓ обґрунтування змісту етапів реалізації концепції психологічної реабілітації працівників ДСНС;
- ✓ оцінку соціально-економічної ефективності реалізації концепції психологічної реабілітації працівників ДСНС;
- ✓ розвиток мобільних психореабілітаційних формувань ДСНС.

Нагадаємо, що з метою комплексного вирішення питання реабілітації професійних контингентів сектору безпеки та оборони України, ветеранів, учасників бойових дій, учасників АТО/ООС та людей з інвалідністю 8 квітня 2015 р. депутати Верховної Ради ухвалили рішення про створення Координаційної ради з питань реабілітації учасників АТО. До складу Координаційної ради увійшли члени Комітету Верховної Ради з питань охорони здоров’я, представники всіх зацікавлених міністерств та відомств, а також громадськості. Ініційована першим заступником голови комітету з питань охорони здоров'я Іриною Сисоєнко Координаційна рада була покликана розробляти закони, які будуть регулювати, зокрема, питання психологічної реабілітації професійних контингентів сектору безпеки та оборони України.

Водночас, за останні 8 років в Україні з`явилось чимало місцевих громадських ініціатив, які займалися і займаються соціальною та психологічною реабілітацією учасників бойових дій. Проте єдиної концепції реабілітації та адаптації професійних контингентів сектору безпеки та оборони України після їх повернення з війни (зони військового конфлікту), в державі досі не існує (хоча, будемо відвертими, такі спроби робляться) [1].

Цікавим нам вбачається досвід громадської організації «Studena» [2], яка втілює у життя адаптаційні програми для українських військових. В рамках реалізації цих програм було презентовано проект психологічної реабілітації та соціальної адаптації до мирного життя військовослужбовців після АТО «Без броні» [3], що мав на меті створення єдиної бази даних наявних по всій Україні ініціатив з надання юридичної, психологічної, соціальної та медичної допомоги бійцям АТО.

Станом на сьогодні платформа http://bezbroni.net об'єднує понад 500 громадських та державних ініціатив з усієї України на одному порталі, більшість з яких знаходяться в Києві, Харкові та Львові. Портал виконаний у вигляді інтерактивної мапи, на якій кожен з легкістю зможе знайти необхідну допомогу: від психологічної реабілітації до вирішення питань з працевлаштуванням. Ініціативи сортовані за областями, містами, а також типами допомоги. Це дозволяє легко знайти та отримати необхідну допомогу всім тим, хто цього потребує. До того ж, для організацій, які потрапляють в базу, платформа розробила суворі критерії відбору. Команда організаторів у подальшому планує всеукраїнське охоплення реалізації проекту.

Показовою, якщо не сказати кричущою, видається внутрішня статистика проекту: так, всього 14% опитуваних зверталися до психолога, з них 65% робили це примусово, і лише 35% – добровільно. 41% усіх опитаних ніколи ні за що не піде до психолога. Але чинником, здатним похитнути цю думку, є рекомендація побратимів (це відзначили 23% респондентів). У зв`язку із цим, координаторка проекту «Без броні» Анастасія Мельниченко відзначала, що найбільшим попитом на ресурсах проекту користуються так звані «камін-аути», куди бійців запрошують розповідати про свій досвід – на них найбільше переходів, переглядів і поширень.

Цікавим видається і досвід проведення соціально-психологічної реабілітаціїї українських бійців громадською організацією «Творча Криївка», що влаштовує табори для реабілітації на Прикарпатті. Робота тут ведеться з ветеранами бойових дій, з тими, хто очікує на протезування, виписався з госпіталю після поранення та контузій, звільненими з полону, а також з бійцями після виснажливих ротацій.

Разом з цим, навіть найпрофесійніша психологічна допомога, вочевидь, не надасть бажаного терапевтичного ефекту, якщо після неї рятувальник зі статусом учасника бойових дій щоразу повертатиметься до економічних та соціально-побутових реалій мирного життя – падіння його рівня, соціальної невлаштованості, тотальної недовіри до органів влади тощо. Саме тому, абсолютна більшість рятувальників зі статусом учасника бойових дій, хто звертатиметься по допомогу, потребуватимуть консультацій не тільки в психологічній, а й в юридичній площині. Звідси випливає ще одне завдання для кадрових органів та працівників служби психологічного забезпечення ДСНС: вони мають і повинні уміти

працювати з центрами зайнятості та надавати кваліфіковану юридичну підтримку.

Де-юре в нашій державі система соціального захисту учасників бойових дій заснована на певних пільгах, кількість яких є не підйомним навантаженням для держбюджету, а тому де-факто їх частина існує лише на папері. Нажаль, ті пільги, які все ж надаються, часто виявляються послугами або благами неналежної якості. Як наслідок – зростання напруги у суспільстві та суттєве збідніння людського капіталу країни, позаяк ветерани війни з росією переважно є представниками працездатного чоловічого населення, які за інших обставин сприяли б економічному розвитку держави та могли б повноцінно утримувати себе та свої родини. Такий стан справ вимагатиме невідкладного реформування алгоритму надання соціальних гарантій ветеранам російсько-української війни.

Ми переконані, що необхідною умовою адаптації ветеранів до мирного життя вбачається створення державою можливостей ставати незалежними від «пільгових милиць» та самостійно забезпечувати собі та своїй сім`ї належний рівень життя. Зрештою, саме гідна трудова діяльність, в переважній більшості випадків, гарантуватиме успіх процесу соціальної інтеграції. Тому на сьогодні розробка методів професійної адаптації учасників бойових дій стає також надзвичайно важливою.

Крім того, нове покоління ветеранів бойових дій слід розглядати як величезний потенціал, який потрібно вчасно направити в правильне русло, надавши їм можливості кар’єрного розвитку. В цьому контексті актуальними вбачаються спеціальні програми, що включатимуть освітні курси, тренінги та консультації, які б дозволили започаткувати власну справу, повернутися на попереднє місце роботи або знайти нове, піти на державну службу чи продовжити професійну діяльність в системі ДСНС. Першим прикладом такої діяльності можна назвати школу державного службовця для ветеранів бойових дій «За ветеранів до влади» у м. Києві. Учасники програми до повномасштабної війни з росією чотири місяці навчалися принципів роботи держслужбовця, а потім стажувалися за обраним видом діяльності в департаментах КМДА. У підсумку чимало ветеранів сьогодні посідають вакантні місця у департаментах КМДА.

З кожним днем російської агресії проти України кількість ветеранів зростатиме, а отже питання реабілітації професійних контингентів сектору безпеки та оборони в нашій державі дедалі набуватиме актуальності.

Окремою проблемою вже дуже скоро виявиться нестача професійно підготовлених кадрів (особливо, – психореабілітологів) та той факт, що й самим професійним контингентам сектору безпеки та оборони України після повернення з війни в принципі буде складно звернутися до психолога. Адже і до нині в суспільстві побутують міфи, пов'язані із психологічною допомогою. Насамперед, це пов’язане зі страхом бути осудженим в суспільстві, так, ніби в цьому є якийсь сором. Отже, суттєвою, у недалекому майбутньому, буде робота з руйнації усталеного у свідомості багатьох учасників бойових дій стереотипу про те, що «сильним допомога не потрібна», тим паче, психологічна.

Проблема тут криється у вкрай низькому ступені довіри професійних контингентів сектору безпеки та оборони України саме до «кабінетних» психологів, які навряд чи до кінця розуміють реалії бойових дій, проведення спецоперацій щодо знешкодження терористичних угруповань та звільнення заручників, організацію аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації тощо. Досвідчених екстремальних та кризових психологів, медичних психологів та психореабілітологів в країні поки замало, тому, без вирішення питання збільшення кількості підготовки вищезазначених фахівців, психологічна допомога різної якості учасникам бойових дій, як сьогодні, так і в майбутньому, буде надаватися лише в місцевих ветеранських об`єднаннях та громадських організаціях. А держава може залишитися осторонь у вирішенні цієї вкрай важливої проблеми.

Список використаних джерел

1.Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології [Текст] : монографія. Том II / За заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тимченка. Х, 2022. С. 10-33.